

TÜRK HALKLARI TARİHİNE GİRİŞ

Süleyman Kızıltoprak

*Peter Golden, Türk Halkları Tarihine Giriş,
Çeviren: Osman Karatay,
Karam yayınları; Ankara, 2002.
X+389 sayfa.*

Soğuk savaş sonrası meydana gelen gelişmeler Türkiyat araştırmalarına yeni imkanlar doğurdu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kurulan Türk Cumhuriyetleri yaklaşık 80 yıl boyunca Türkiye'de, bir fetret devri yaşayan Orta Asya araştırmalarının tekrar hızlı bir şekilde başlamasını sağlayan önde gelen sebeplerdendir. Aslında bu fetret devri sadece Türkiye'de değildi. Batı blokuna ait tüm ülkelerde benzeri bir duraklamadan söz etmek mümkündür. Ekim Devriminden sonra, Orta Asya ile ilgili araştırmalar özellikle Rusya'nın tekelinde, ya da Rusya'nın müsaade ettiği kadarıyla idi. Bölgeye yönelik bilimsel araştırmalar özellikle, İkinci Dünya Savaşından sonra daha sıkı bir şekilde Rusya merkezli Sovyetler tarafından kontrol edildi. Bu dönemde tarafsız olarak ciddi çalışmalar da yapıldı. Fetret devri olarak adlandırdığımız bu süreçte, şikayet edilen en önemli nokta, sosyalist blok dışında kalan ülkelerdeki bilim adamlarının alan araştırması yapmakta zorlanmaları idi. Bu dönemde yapılan alan araştırmaları Macar, Leh, Rus vs. bilim adamlarının çalışmaları ile telafi edildi denebilir.

Özellikle 1960 ve 1970'lerde dilcilerin bariz bir üstünlük kurmasıyla ciddi gelişmeler yaşandı. Sovyetler Birliği de bu konuda kapalı değildi. Burada basılan her eser başka yerlere gittiği gibi, başka yerlerden de kitaplar buraya geldi. Peter Golden'ın kendisi bizzat bunun en büyük delilidir. Yazar, ünlü *Hazarlar* kitabını 1980 yılında Budapeşte'de bastırıştır.

Günümüzde, gerek yeni kurulan devletleri tanıma merakı, gerekse büyük güçlerin bölgenin küresel sistem içindeki konumunu tayin etme politikaları açısından Orta Asya çalışmaları yoğun bir şekilde sürmektedir. Bu açıdan, Orta Asya Türklerinin dil, kültür, tarih ve siyasal durumları üzerinde Sovyetler

Birliği öncesinde yapılmaya başlanan çalışmalar yaklaşık 80 yıl sonra tekrar kaldığı yerden başladı denebilir. Yukarıda belirtmeye çalıştığımız gibi, bu yargı daha çok Soğuk Savaş döneminin batısı ve Türkiye için geçerlidir. Artık Türkiye’de, Türkiye dışındaki Türklerle ilgili çalışmalar büyük bir heyecan ve hızla yayınlanıyor. Peter Golden’in Karam Yayınlarını arasında çıkan, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, isimli eseri bu alandaki yayınların kalitesi için de önemli bir göstergedir.

Bu kitap Türkçe konuşan halkların, soğuk savaş sonrasındaki küresel sorunlarda Orta Asya ve Kafkaslardaki modern gelişmelerin kökenlerine işaret edecek nitelikteki bir çalışmadır.

Türk Halkları Tarihine Giriş isimli bu eser, yazarının büyük bir başarıyla ele aldığı ve önsözde vurguladığı gibi, Avrasya coğrafyasının bir çok bölgesine yayılan ve Asya ve Avrupa tarihinde önemli çoğu kez de hayati rol oynayan Türk halklarının olağanüstü hikayesini anlatmaktadır.

Türk halklarının tarihi Mançurya’dan Viyana’ya kadar uzanan topraklar üzerindeki geniş alanı içine alan bir mekan boyutuna sahiptir. Yine ilk çağlardan günümüze kadar gelen uzun bir zaman boyutu bulunmaktadır.

Dünya tarihinin ana konuları Türk dünyası tarihinde yansımaları bulmaktadır. Bu bağlamda, Attila’nın Avrupa Seferi, Cengiz’in ve oğullarının kurduğu imparatorlukların Avrupa’ya uzanması, Osmanlıların Avrupa’daki etkileri, Memlukların Mısır üzerinden Ortadoğu ve Afrika’daki etkileri gibi tarihi olayları saymak mümkündür.

Yazarın amacı, Avrasya tarihinin ayrıntılı bir anlatımı değil, daha ziyade onun etnik topluluklarından biri olan Türk halklarının tarihine bir giriş yapmaktır. Eser, Türk topluluklarının kurduğu siyasi yapıların yükseliş ve çöküşlerini izleyerek, diğer topluluklarla ilişkileri, yeni kültürlerle tanışmaları ve etkileşimleri üzerinde durmaktadır.

Kitap “Bozkır Dünyası” başlığını taşıyan giriş kısmı dışında on iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde (s. 10-30) Avrasya halklarının dilleri üzerinde durulmuştur. Yazar bu bölümde, son iki bin yıldır Türk dillerinin Hint-Avrupa, Ural, Paleo-Sibir, Kafkas ve Sami dillerini yutarak istikrarlı bir ilerleme kaydettiğini belirtmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Türk dillerinin gücü üzerinde başarılı tespitler yapmıştır.

İkinci bölüm (s. 31-54) “İç Asya’nın Mirası” başlığı ile Avrasya’nın tarih öncesi dönemlerine ayrılmıştır. Üçüncü bölüm (s. 55-67) “İmparatorluklar ve Göçler” üzerinde durmakla birlikte, Hsien-pi Birliği, Tabgaçlar, Avarlar ve

Eftalit Devletlerini incelemiştir. Dördüncü bölüm (s. 68-92), Batı Avrasya’nın erken devir Türk halklarına ayrılmıştır. Yazar bu bölümde Avrupa Hunları, Oğur, Onoğur, Bulgarlar, Sabirler, Avrupa Avarları, Kafkasya Hunları ve diğer Hun halkları hakkında bilgiler vermektedir.

Beşinci bölüm (s. 93-125) “Avrasya’nın Göktürk İmparatorlukları” başlığını almıştır. Bu bölümde öncelikle Türk adı üzerinde önemli bir özet bilgi sunuyor. Yazar burada s. 93-95 arasında, Barthold’un Türk adının İslam dünyası dışında yaygın olarak kullanılmadığı görüşünü çürüten bazı kanıt ve bilgileri aktarıyor. Yazar ayrıca “Türk halklarının eski yurdu hakkında dil ve arkeoloji verilerini birleştirerek ne söylenebilir? (s. 101)” sorusuna cevap bulmaya çalışıyor. Bu bölümün diğer başlıkları ise, Göktürk Kağanlığı’nın Halkları, Göktürk Kağanlığında idare, dinler, yazı sistemleri ve iktisat.

Altıncı bölüm (s. 126-154) Göktürkler’in İç Asya’daki Takipçileri başlığı altında Uygurlar, Soğdlular, Kırgızlar ve Kitanlar’ı inceliyor. Yedinci Bölüm (s. 155-191) Orta Asya’da Göktürkler’in Varisleri, İraniler, Müslümanlar ve Türkler, Türk boyları, Karluklar, Çiğil ve Tuhs(i)ler, Yağmalar, Kimekler, Oğuzlar, İslam’ın yayılışı, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Harezmsah Devleti, gibi konuları işlemektedir.

Sekizinci bölüm (s. 192-234) Göktürkler’in Batı Avrasya’daki Varisleri, Hazar Kağanlığı, Hazar’daki dinler, Bulgar devletleri, Panonya-Balkan Bulgarları, Macarlar, Başkurtlar, Peçenekler ve Kuman-Kıpçaklar’ı konu edinmiştir.

Dokuzuncu bölüm (s. 235-256) Cengizliler Çağında Türk Dünyası’nı konu edinmiş. Moğolların kökeni ve devlet oluşumu tartışıldıktan sonra, Cengiz idaresinde Türk halkları üzerinde durulmuştur. Burada Türk ülkelerinde Cengiz etkisi hakkında bazı saptamalar yapılmıştır.

Onuncu bölüm (s. 257-288) Timur, Son Cengizliler ve Avrasya’nın Son Türk İmparatorlukları başlığı altında çok önemli bilgiler sunuyor. Bu bölümde Timur İmparatorluğu, Altın Orda devletinin yükseliş ve çöküşü anlatılmaktadır. Bu bağlamda, Kazan ve Kasım Hanlıkları, Kırım Hanlığı, Astrahan Hanlığı, Büyük Orda’nın çöküşü, Nogay, Orda ve Sibir Tatarları, Özbek, Kazak ve Kırgızlar anlatılmaktadır.

On birinci bölüm (s. 289-314) Yakın ve Orta Doğu’nun Türk Halkları’na ayrılmış. Burada, Memluklar, Anadolu Beylikleri, Osmanlı İmparatorluğu, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler hakkında kısa bilgiler verilmektedir.

On ikinci bölüm (s. 315-348) Çağdaş Türk Halklarının Oluşumuna kısa bir bakış niteliğindedir. Yazar burada kısa fakat, kapsayıcı bir anlatımla tüm çağdaş Türk halklarına yer vermektedir. Balkan, Güney Kafkasya, Yakın ve Ortadoğu'nun Türk halkları başlığı altında Osmanlı Devleti'nin egemenlik alanlarında yaşayan Türk halkları hakkında bilgiler bu bölümün girişini oluşturmaktadır. Bundan sonra İran'daki Türk toplulukları, Azeriler, Kırım ve Kuzey Kafkasya'daki Türkler, İdil Ural ve Batı Sibirya Tatarları, Çuvaşlar, Başkurtlar, hakkında ayrı ayrı başlıklar altında incelemeler yer almaktadır. Yine bu bölümde, Türkmenler, Kazaklar, Karakalpaklar, Kırgızlar, Özbekler, Uygurlar, Altay Türkleri, Abakan-Hakas Topluluğu, Çulım Tatarları, Şorlar, Tuba Topluluğu ve Yakutlar anlatılmaktadır.

Kitapta yazardan kaynaklanmayan bazı basım hataları bulunmaktadır. Özellikle bazı şemalar mizanpaj bakımından bazı olumsuzluklar taşımaktadır. Örneğin Birinci bölümdeki s. 16 ve 30'daki dil şemaları daha anlaşılabilir bir şekilde düzenlenebilirdi. Bunun dışında eserin tercümesi gerçekten çok başarılı ve anlaşılır bir şekilde yapılmıştır. Kitabın baskısı da özenli ve titiz bir çalışma ürünüdür.

Sonuç olarak, son yıllarda Türkler hakkında yapılan bilimsel çalışmalar arasında, takdir edilecek özelliklere sahip bu eser, Üniversitelerimizde bir ders kitabı olarak faydalanılacak derecede bir öneme sahiptir. Bu eserin muhtevasını oluşturan konular, bugün Orta Asya ve Kafkaslarda yakın geçmişte bağımsız olan ve halen bağımsızlık mücadelesi veren halkların etnik oluşumlarına ve devlet olma haklarına ışık tutacak niteliktedir.